

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԼՐԱԳԻՐ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՊԻՍԿՈՍՈՒԹՅԱՆ ԲԱՆԿԱՅԻՆ ԵՎ ԲՆԱԿԱՅԻՆ ԵՊԻՍԿՈՍՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԲՆԱԿԱՅԻՆ ԵՊԻՍԿՈՍՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԲՆԱԿԱՅԻՆ ԵՊԻՍԿՈՍՈՒԹՅԱՆ

Տարեկան գին կանխիկ զուտուց 100 :
Այս և բազմաթիվ ամեն ևրիտաբարձի օրերը կը հրատարակուի :
Պոզիսկն գուրս գացած Լրագիրքուկ փոստային ծախքը տունցին վրայ է :

Իր շահին համար չուր մը հրատարակել ու ջոջը գինի վճարե առջին 40 փարսյ :
Նորատիկ գրոց ծանուցու մը ձրի է :
Դուրսին կիսով նամակներու և փոստային ծախքը երկօրը դիտի վճարի :

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՊՕԼԻՍ 12 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ

— Լիցիալ հինգ շաբաթի օրը (23 նոյեմբեր) . ծախային զորաց զինուորական ժամանակը լրմին . ցրնողներուն իրենց տեղը դառնալու հրաման տրու վերան հանդէսը եղաւ արքունի նաւարանը . վեհափառ ինքնակալին և ուրիշ բարձրաստիճան նախարարներուն և պաշտօնատարներուն ներկայութեանը : Այս օրուան ատեն երբ որ վեհափառ ինքնակալը եկաւ՝ բոլոր նախարարները յարգութիւն զինքը դիմուորեցին և իրեն համար պատրաստուած և փառաւոր դարգարուած օթեւանը տարին : Պատերազմական վարժութիւնները ըլլալէն ետքը բարձրագատիւ մեծ ծովակալը կայսերական հրու վարտակը կարգաց . և երբոր լրմնցաւ՝ եօթն հարիւր զինուորի հրամանի թուղթ տրուեցաւ . որոց ամենքն ալ կարգուա եկան կայսերութեան գրօշուկը համբուրեցին իրբու նշան , թէ մեծագոր տեւրութեան զինուորական կարգաւորութիւններուն բոլորով արտիւ հնազանդ են . և անկէց ետքը աւմէն մէկը իրենց տեղը դարձան : Իրենց տեղը դառնալու հրամանագիրն ընդունողները միայն ութը կամ տասն հոգի եղան . ուրիշները ամենքն ալ իրենց յօժար կամաւը իրենց զինուորական ծառայութեանը մէջ մնալէն գոհ ըլլալով իրենց տրուած հրամանագիրը ետ տուին : Ետքը զօրքը խումբ խումբ՝ առաջներուն զինուորական եղանակներով նուազարաններ դարձուելով իրենց տեղը մեկնեցան . և ինքնակալը բարեհաճեցաւ կերակուրը հոս ուտելու . և բաւական ժամանակ ալ սիրով խոսակցեցաւ ծովակալու բարձրագատիւ Սիւլէյման փաշային հետ :

Օտակային զինուորական դուրատան (պահրիէ մէքրէպիին) ընկուծիւն և պարպեւաբաշտութի ալ եղաւ նոյն օրը . և վեհափառ ինքնակալը հոն ալ ներկայ գտնուեցաւ բարձրաստիճան նախարարներուն և պաշտօնատարներուն հետ : Ինքնակալը շնորհակալ եղաւ բարձրագատիւ Սիւլէյման փաշային և գպրատան տեսուչներէն և դասատուներէն ահնուած յառաջադիմութեանը համար :

— Մեծագոր տեւրութիւնը խորհելով որ գլխաւ հարկ (խարաճ) ժողովը գործակալները քրիստոնէից տեսակ տեսակ ներկայութիւններ կուտան , յարմար գտանց և տնօրինեց որ մեծագոր տեւրութեան հարկու և տեւրութեան կրօնքէն զատ կրօնքի հետեւող ազգերէն առնուելու գլխարհարկը իւրաքանչիւր ազգաց ազգապետները ժողովին , և այս բարձրահրաման տնօրենութիւնը իւրաքանչիւր ազգերու մեծերուն իմացոյց , և ըստ այնմ սկսեալ ներկայ տարուցս մուհարրեմի մէկէն ՚ի գործ դրուել :

Կրտսանդնուպօլսոյ և շրջակայից գլխահարկ տրվող ազգերուն իւրաքանչիւր մարդիկ իրենց արուեստին մատակարարութեան (էսնաֆին) պիտի հատուցանեն . և հատուցման ապահովութեան համար անդորրագիր մը պիտի տրուի գլխահարկի համար մինչեւ հիմա տրուելու ստիւրութիւն եղած թուղթին տեղը . որովհետեւ այս թուղթը վերցուած է :

Ուրիշ երկիրները , սովորական կերպով բոլոր

բնակիչները երեք կարգի բաժնելով՝ ամէն մէկէն իրեն կարողութեանը համեմատ տարու գլխահարկին գինը իւր երկրին կառավարութեանը կողմէն ուղուած տարեկան տուրքին հետ պիտի տայ . և այն տարեկան տուրքը (սալեանէն) հատուցած ըլլալը հասկըցնելու համար ձեռքը տրուած թուղթին մէջ գլխահարկի համար որքան ստակ տուած ըլլալին ալ զատ պիտի նշանակուի . որ տարեկան տուրքին հետ չի խառնուի :

Եւ այն մարդիկ որ իրենց երկիրը և ընտանիքը ձգած՝ և իրենց համար կրտսանդնուպօլսի կամ ուրիշ երեւելի քաղաքներ կը պտրտին պանդրեւ տուութեամբ , իրենց պանդրեւութեամբ գտնուած երկիրներուն մէջ պիտի չի վճարեն գլխահարկը . այլ իւր ընտանիքը և հաստատուն բնակարանը ուր է նէ՝ այն տեղ պիտի հատուցանեն :

Մայրաքաղաքիս մէջ այս հրամանը և տնօրենութիւնը արգէն ներկայ տարուցս մուհարրեմի սկիզբէն ՚ի գործ դրուած է . դուրսի երկիրներուն ալ պէտք եղած հրամանագիրները խրկուեցան որ ըստ այնմ ՚ի գործ դրուին , և մեքը ալ հասարակութեան ծանուցանելու համար այս տեղը համարուած մը ծանուցանելու պատշաճ սեպեցինք : Երբ գլխահարկը իւրաքանչիւր մարդոց վճարելու պարտքերին ըլլալը շատ անգամ զրուցուած է . մեքը ալ նոյնը կրկնելով կը յորդորեմք որ այս պարտքը շուտով և յօժարութեամբ հատուցանեն :

— Երբեմն Կորէնէի կառավարութեան խորհրդարանին նախագահ մեծագատիւ Ստորեւտին պէկը Խիւտովնոտիեար գաւառի քաղաքական կառավարութեան ժողովին նախագահ անւանեցաւ :

— Երբեմն Կանսայի կառավարութեան խորհրդարանին նախագահ մեծագատիւ Ղէմիլ պէկ էֆէնտին Կորէնէի քաղաքական կառավարութեան խորհրդարանի նախագահ անուանեցաւ :

— Երբեմն Պրուսիոյ կառավարութեան խորհրդարանին նախագահ մեծագատիւ Սուհամմետ Շարի էֆէնտին Կանսա գաւառին քաղաքական կառավարութեան խորհրդարանին նախագահ անւանեցաւ :

— Մեծագոր տեւրութեան գերագոյն խորհրդարանի արձանագրութեանց տեսուչ (էվլաք միւտիբի) մեծարգոյ Շէֆիք պէկ էֆէնտին , Եւրոպի տեղակալ մեծագատիւ Շիւսէին փաշային բարձրագոյն դրան գործակալութիւնը տրուեցաւ :

— Կայսերական գանձատան հատուցման հաշուոց գրագիր (թահսիլթ մուհասսէպէճիսի) մեծարգոյ Կմին էֆէնտին՝ երկրորդ կարգի երկրորդաստիճանի պատուով Ղիտտէ գաւառին համարակալ (տէֆտէրտար) անուանեցաւ :

— Ստիսիանութեան խորհրդարանին (զապթի էի մէճլիսին) անգամ մեծարգոյ Սալիմ էֆէնտին , թրհալայի կառավարիչ մեծագատիւ Ղէմալէտաին փաշային բարձրագոյն դրան գործակալ անուանեցաւ :

— Վաճառականութեան խորհրդարանի արձանագրութեանց տեսուչ (թիճարէթ էվլաք միւտիբի) մեծարգոյ Կահա Սէլայ էֆէնտին , Վանայ կառավարութե տեղակալ մեծագատիւ Քեա միլ փաշային բարձրագոյն դրան գործակալ անուանեցաւ :

— Նոյեմբերի 22 ին շաբաթի օրը Վալաթա մէկ տուն մը կոսեցին . ուր տեղ մէկը սուտ դրամ կը շինէր . մարդը և քովը գտնուած գործիքները ամէնն ալ ոստիկանութեան ատեսներ տար

ուեցան : Ուրիշ մըն ալ բռնուեցաւ Վալաթա , այս մարդուն բռնուելէն երեք շաբաթ օր մը ետքը , որ ոսկիներուն եզերքը կը կտրէր . և քովը մէկ գործիք մըն ալ կար , որով կտրած ոսկիներուն եզերքը նորէն իւրիւր բանելով չի կտրածի պէս կ'ընէր : Նսիկոյ ալ ոստիկանութեան ատեսներ խրկուեցաւ իր գործիքովը :

— Ընցած շաբաթները պատահած ոստիկալ լեկոնութիւններուն ատեսներ սեւ ծովը շատ նաւեր ստիտեր են . և երեք նաւ ալ կտորտեր և ընկըւմեր են :

— Եւրոպայի Պառօն անուն հռչակաւոր ձերբառուն (հօքքապալը) ժամանակէ մը ՚ի վեր կրտսանդնուպօլսի կը գտնուէր : Ընցածները ասոր ընկերները քանի մը օրէ ՚ի վեր ստիկոյ չի տեսած ըլլալուն համար փնտրուելու կ'ընէն . և մէկ անգոց մը չի կրնալով ասոր վերաբերեալ լուր մը առնել՝ ոստիկանութեան կողմը կ'իմացնեն : Ընկէցքանի մը մարդ առնելով կուգան բնակարանը կը մտնեն . և սենեակը դոց և կըզուտ կը գտնեն : Կարբին (չիլիկի) կը բերեն դուրսը բանալ կուտան ինքնա կը մտնեն . կը նային որ փնտրուած մարդերին՝ ձերբառու Պառօնը չորս հինգ տեղէ վերաւորուած մեռած փոռած կը գտնեն . և սենեակին մէջ ալ այն մեռեալ մարմինէն զատ ուրիշ բան մը չի գտնելով կը հասկնան որ գողերը այս տունը մը տեր են : Պառօնը մեռցուցեր , ինչքը առեր , դուրսը վրայէն կըզեր գայեր են : Այս այսպէս ըլլալով հիմա ոստիկանութիւնը այս տունը մտնող և այս շարութիւնը գործող գողերը փնտրուելու վրայ է . և յոյս կայ որ կը գտնուին :

— Վէյօղուի ձորին մէջ եեկի լէկի ըսուած թաղը չորս կամ հինգ հոգի՝ նոյեմբեր 25 շաբաթ օրը իրիկուան դէմ մէկ ֆրանսիացի մը վրայ կը յարձակին և հինգ տեղէն դանակով կը զարնեն . վերջերուն երկուքը կուրծքն է . երկուքը կոնակի . և մեկը գրակի . որ մեկը չորսն գէշ և վտանգաւոր է : Օարնուողը շուտ մը գիւտեալ չորս ըսված ֆրանսիացի կրօնաւոր կուսակցիներուն պաշտպանութեան տակը եղած հիւանդանոցը կը տարուի . ազատելը շատ կասկածելի է կ'ըսեն : Օարնուողներուն մէկը ձեռք անցած է և ոստիկանութեան բանտն է . և ասով մեկալներն ալ ձեռք անցնելու յոյս կայ :

— Կորէնէէն նոյեմբեր 23 ին կը գրեն : Այս շաբաթու բարձրագատիւ ընդհանուր կուսակալին պալատը եպեւէ ետեւ երեք հատ կայսերական հըրովարտակ կարգացուեցաւ . որոց երեքն ալ զատ զատ վեհափառ ինքնակալին իւր հպատակներուն վրայ ունեցած հայրական ինամքը կը ջուզընեն :

Եւրալին հրովարտակն էր գլխահարկի (խարաճի) համար . որ սակէց ետքը ամէն մէկ հպատակ ազգաց ազգապետները , և անոնց տնօրենութեամբ ըր ամէն մէկ գիւղերուն երեւելիները պիտի ժողովին . որ աւելի յարմար են ամէն մէկ մարդուն կարողութիւնը ծանչնալու և տուրքը արդարութիւն բաժնելու . որով և ժողովին ալ դիւրին կ'ըլլայ :

Երկրորդ հրովարտակն էր գրամաթուղթերու (քախմներու) վրայ : Քանի քանի անգամ տեսնուված է որ խարպախ և շարագործ մարդիկ սուտ գրամաթուղթեր հանելով հասարակութեան էփաղէի փնտսներ կը հասցնեն . և այս սուտ թուղթերը կրտսանդնուպօլսոյ մէջ անգամ դժուար կը ծանցուին : Եւ թէ որ գրամաթուղթերը կրտսանդնուպօլսէն դուրս ազատ ընթացք ունենան նէ

սուտ թուղթերուն խիստ շատը դուրսերը կը ցրու-

Արդարք հրովարտակը, որ մեկու երկուքն ա-

Այս անօրէնութեան համար ամենէն հարկա-

Արդարք հրովարտակը ըսենք որ մէկ գիւղ

Քեանքորէի եպիսկոպոսութենէն հրամարի . և ի-

Արդարք հրովարտակը ըսենք որ մէկ գիւղ

Թեամբը չարագործները ձեռք անցան . որ երեք

Արդարք հրովարտակը ըսենք որ մէկ գիւղ

յի փաստաբանին հրաման ընել որ դատատանական քննութիւնը ըլլայ : Կորը այս հրամանը տրուելուն կամ չի տրուելուն պատշաճութիւն քննելու հա մար գրուած յատուկ ժողովքը ստիկայ դատաւ աստի տակ ձգելը պատշաճ չի սեպել . և դատաւ աստը ետ ձգուեցաւ :

Կոյնմբեր 12 ին առաջին գործ եղաւ ժողովոյն նոր նախագահ ընտրելը : Թէպէտ յի դափնական ներք Գ. Տիւբէնին փոխուիլը կուզէին , բայց բու էից բազմութիւն չի կրցան ժողովել Գ. Մարտիկո ֆին համար 121 քուէ , և Գ. Սիւրբէլ ար Գլուսի ֆին համար միայն 33 քուէ ձգուեցաւ . ու սոր 383 քու էով Գ. Տիւբէնին փոխուիլն նախագահ ընտրուեցաւ : Այս օրուան ժողովոյն ներկայ գտնուող պատգա մուտներն էին 574 հոգի :

Նիկէց ետքը ներքին գործոց տեսուչը Գ. Պա աօշ , հասարակագիտութեան նախագահին առ ժողովքը գրած պաշտօնական թուղթը կարգաց . որ շատ երկար ըլլալուն համար ամբողջ հաս չենք կրնար դնել . միայն իմաստը համառօտիւ մը բա ղելը բաւական կը սեպենք :

Ներքին կառավարութեան վրայ խօսելով՝ ալ գին մեծապէս մասին աղէկ սիրտ ունենալը կը պատ մէ . աղքատին պահպան զօրքը իրենց նպատակին հակառակ շատ տեղ անկարգութեան և խառնու թեան պաշտօնական կենտրոն յամարութիւն մը ցու ցրնելով , 153 քաղաքի պահպան զօրքը ընկերու թիւները ըստուեցան . Գրանտայի մէջ զինուո րական մեծ շրմանատարութիւններ հաստատե ցան՝ հասարակաց հանգստութիւնը ապահովելու համար . գեղ տեղերը դպրատան վարժարանները ընկերականներուն կողմէն հասարակաց խողաղու թիւնը վրդովելու գործիք մը ըլլալուն համար փո խուեցան :

Տերութեան եկամուտը ուրիշ տարիներու և 1849 թուին ալ նայելով այս տարի աղէկ վիճակի մէջ է . քանի մը օգտակար կարգադրութիւններ ըլ լալուն համար ծախքը քիչցած և եկամուտը շատ ցած է . և տերութեան պարտքը նուազելու վրայ է : Արկիթուզիները շատցած են և եկող տարի ա ւելի շատնաւ հարկաւոր սնորհեալութիւնները ե ղած են . և տերութեան գանձին ալ շատ ծախքի կարօտ չեն : Արկիթուզիները յառաջացրնելու համար շատ գիւրութիւններ և շատ օգտակար կարգադրութիւններ եղած և ի գործ դրուած են . և ըլլալուն ալ կան : Վաճառականութիւնը աչ խարհքիս հինգ մասանց մէջն ալ յաջող է . և ին կիլիդի և Պէճիկայի և ուրիշ վաճառականութիւն ունեցող տերութեանց հետ Գրանտայի օգտակար գաշակցութիւններ եղած են :

Արգարութեան գործոց նկատմամբ , սյլ և սյլ նաւահանգիստները թիւյ ծառայութեան տրուած պատճառները 6000 հոգի կ'ընեն . որ տերութե ալ մեծ ծախքի դուռ են բացուած : Ասոնց համար ալ առաջարկուած և որ Գրանտայէն դուրս ֆը անտարդի իշխանութեան տակը եղած երկիրները գաղթական խրկուին . որ այն երկիրներն ալ կը չեն նան . պատճառներն ալ խափա պատճառ չեն ըլլար . Գրանտա ալ ասանկ անհանգարտ մարդոց մէն աղատած կ'ըլլայ : Հանցանքներուն շատութիւ ղ և յանցաւորներուն մի և նոյն յանցանքով քանի մը անգամ բանուիլը կը ցուցնէ որ պատճախան օ րէնքները աղէկնալը կարօտ են :

Աւսման հին օրէնքը փոխուեցաւ . ուսման տ դատութեան և դպրատանց ընթացակցուէ պէտք եղած օրէնքները գրուեցան Գրանտայի ամէն տե սակ մարդոց մէջ ուսմանը տարածելու համար : Այժմական տեսութիւնն ալ երկար տուն Զըռու մայ գահուն հետ խօսակցելէն ետքը վերջապէս է րէք նոր երկրակարտարան հաստատեց . Մարդինի քա , Կրտսերքա և Նլ ալ Լա Ռեուսիոն երկիր քեր : Պատը ալ երէք ֆրանսուց արքեպիսկոպոսնե րու կարգինալութեան պատիւ տուա :

1849 ին զինուորներուն համարներն էր 451.000 . և ձիւարներն էին 93.754 : Հիմա ունիմք 396000 զինուոր , և 57.400 ձիւար . և թէ որ քաղաքական գէպերը ներեն նէ՛ այս համարները պակեցրնելու միտք ունիմք կըսէ . որ տերութեան ծախքն այս կողմէն ալ կը պակսի : Աչ ճէզայի մէջ եղած զին ւորական գործքերը համառօտ մը կը պատմէ :

Օտպային զօրութեան ծաղկեալ վիճակը հաս կըցնելէն ետքը Գրանտայի օտար տերութեանց հետ ունեցած յարաբերութիւնը պատմելով Զը րանտայի հասարակագիտութիւնը վերջնալը և օ րինաւոր իշխանութիւնը վերադառն հաստատելը ֆը րանտայ աղջին պարմանք մը կը սեպէ . օսմանեան և Յուսական և Սպանիայի և Տանիմուքայի տե րութեան հետ բարեկամութիւնը . և Վերմանի

այի հիմակուան դէպքերուն մէջ կատարեալ չէր քուլթիւն մը պահելը կ'իմացնէ . քանի որ Վեր մանիոյի վէճը Աչրոպական տերութեանց օգտին և հաւասարակշռութեան չի գպէ : Վանի մին ալ Աչրոպայի և Այնրիկայի տերութեանց հետ ըրած նոր գաշխնելուն վրայ տեղեկութիւն կուտայ :

Աչ խօսքին վերջը պետութեան խորհուրդնե րուն շտաֆն՝ սահմանադրական կանոնները նորէն քննութեան առնուիլ ուղիւն վրայ կ'ըսէ . ստի կայ օրէնագրաց ժողովոյն գործն է . ես միշտ ժող ւրդեան կամացը հնազանդ եմ , երբ որ օրինաւոր կերպով յայտնուի . և սահմանադրութիւնը պահե լու երգոււմ ըրած եմ : Արտագահն (կամ իրեն) 10 տարի նոյն իշխանութեանը մէջ մնալուն վրայ կ'ըսէ . հաւատացէք որ բնու հոգս չէ թէ 1852 ին Գրանտան օլ պիտի կառավարէ . բոլոր մասնու թիւնն իմ ժամանակն անանկ գործածել է որ՝ կա ւավարութիւնը որի ձեռք կ'անցնի նէ անցնի , մէկ շփով մը չելլայ :

Ի՞նչ օրագիրը հասարակագիտութեան նախա դահին այս ծառին տեղը մէկ ինքնատեղ ծառ մը դրեր է . որպէս թէ նախագահը այն գրած ըլլայ : Հասարակագիտութեան փաստաբանը դատաստա նական ծամբով քիչ օրագրին այն թիւը որ այս ծառը կը պարունակէր , տարանեն և քօրանիլին կը ժողվէ . և ըրագրին հասարակացը գատատանի կը քաշէ իրեն սուտ զօրաբաւութիւններ հրատա րակելով հասարակաց խողաղութիւնը վրդովող : Սեղի կ'երեւի թէ այս անգամի դատախազութիւ նը բաւական է յիշուլ օրագրին յարգը կտորելու . որ ասանկ յայտնի բանի մը խորհախառնութիւն կ'ը նէ . որ սոցյը պաշտօնական ձեւքէր օրագրին մէջ հրատարակուելքը ինքն ալ գիտէ : Ի՛նչու կը գուշակուի որ՝ ուրիշ լուրերուն մէջ՝ որոնց պաշ տօնական կերպով յայտնուելու բան չըլլալը գիտէ նէ . սրբան սուտեր կը խառնէ :

ԳԵՐՄԱՆԻԱ : Պրէմէն քաղաքին հասարակուիլը Օլպերսին յիշատակը մշտնջենաւորելու համար ար ւան մը կանգնեց : Այս Օլպերսը 1758 ին Պրէմէ նի մօտերը գեղի մը մէջ ծնած էր . բժշկութեան և աստղաբաշխութեան մէջ մեծ համբաւ ըտաւ ցաւ . մանաւանդ աստղաբաշխութեան մէջ . ո րուն մանուար կերպով կը ծառայէր : Արկու նոր մարտիկ գտած էր . մէկը 1802 ին , Բալլա անուն . և միւսը 1807 ին , Վեդա անուն . և շատ ալ գի տաւոր տեսեր և ընթացքին արշեր էր : Գիտաւ արներուն ընթացքը ճիշդ և գերբաւ գտնելու համար ալ նոր կերպ հայել մը գտեր էր : Այս է րեւելի աստղաբաշխ մեռաւ 1840 ին :

Կայսրընարական Հետսի վրայ Աչրիկայի և Բրուսիայի զօրացը մէջ կուի մը եղաւ . բայց չի կրնար տակաւին բուռլ թէ ասիկայ կուի սկըզբ նաւարութիւն մըն է :

Պուռ և Վարսիա իշխանը , որ աւսդրիոյի զօ րաց զօրապետն է . նոյնմբեր 8 ին Գրուսայի ծամ րուն մէջ քիչ մը սառլ գնաց , զօրաց յարմար տեղ մը գտնելու համար . և Պրոնձելէ գիւղը չի հա սած՝ բրուսիայի ասոնց վրայ սաստիկ կրակ ըրին : Գաշնակցութեան զօրքէն երկու իւռմը՝ ետ քաշ ուեցան . բայց բրուսիայի զօրքը մինչեւ Պրոնձել րէն անգին վերստուեցան . և գիւղը պարտիա ցիւնելուն ձեռքը մնաց : Այս կուռցո մէջ հինգ աստղաբաշխ զինուոր վերաւորուեցան . երկուքին վէրքը քիչ մը ծանրեկ է :

Բրուսիայի զօրքը քիչ մը ետքը նորէն կրակ ը րին առաջապահ զօրաց զօրապետ Հայդրօնէր ձե նեռալին , և երկիրը գիտելու համար առաջ դու ցող Տրամիթ ձէնեռալին վրայ : Բնով կը կարծը վէր թէ Բրուսիայի հետ գաշնակց տերութեանց մէջ որոց գրուին է Աչրիկա , պատերազմը սկը սած է . բայց նոյն օրը , նոյնմբեր 8 . Ի օշէնրօտի ընդհանրական բանակաւեղէն մէկ թղթաբեր մը հասաւ բրուսիայիներուն բանակին կողմէն . կոմս կրէօպէր զօրապետէն Պուռ և Վարսիա իշխա նին գիւր մը բերելով . որուն մէջ յիշեալ զօրապետ կամը կը խոտանար նոյն ամսոյն 9 ին Գրուսա քա զօրք պարպելու , և զինուորական ծամբուն վրայի կայսրանները երթուալու :

Սակայն Պուրիուռ մէջ ալ՝ որ հասարակութիւ ղ ստատիկ գրգռուած է և կուի կ'ուզէ , կ'ըսեն որ բանը այն աստիճաններն որ հասեր է նէ՛ անհնար է որ բրուսիայի զօրքը Գրուսա պարպեն և ետ քաշուին : Բրուսիայի սց գրգռութիւնը ինչ սա տիճան ըլլալը հասկըցնելու համար Պէճիկայի էլ քիթնաքան օրագրին Պէռլինէն նոյնմբեր 9 ին գրը ոււած նամակ մը սա պատմութիւնները կ'ընէ : Օլի

նուորադրութեան և զօրքը սոք հանելու հրամանը նոյ . 6 ին եղաւ . նոյ . 8 ին զինուորադրուէ վերակա ցունելը ցուցակը լեցուցին և գոյցցին . և հա սարակաց հրատարակեցին որ ալ զինուոր պէտք չէ ուզուած համարները լեցուցաւ . եկողը ետ կը դաւ նայ : Վաւաւներէն ալ նոյն լուրը կայ : Բօցտամի քաղաքական կառավարութեան ժողովոյն անգամ ներէն մէկը , Գ. Ղաքօսի , վեց հաս արտագաց գուշգին զինուոր տարա խոտացաւ ամէն պէտա քերնին և զէնքերնին իր քտակէն հագալով : Տեղ տեղ ալ կայիթնախրական անուսով կամաւոր սուրբեր ժողովելու մասնաւոր ընկեցութիւններ սահմանա ուած են . որպէս զի պատերազմին հարկաւոր եւ ղած ծախքերուն օգնեն : Վախոյն ասոնք ամէն ալ հասարակաց գրգռութիւն են . կառավարութեան գրուի եղողները ի հարկէ խուժանէն աւելի իու հեմնութիւն կ'ուենան . գիտեն որ կուի սկըզբ րը իրենց ձեռքն է . բայց յաջողուածքին և հետեւ ւութեանը վրայ իշխան չեն . ուստի սոցբան գրգ րութիւն կեցած իրեն ալ կրնայ ըլլալ որ պատե րազմը ետ մնայ . և կայիթնախրաց ժողուած ըտտակը ճշմարտագէտ հայրենաց օգտակար բանի մը ծախք ըլլալի :

Սրբան որ Վերմանիա մեծ պատերազմ ծագիլը հաւանական չերեւիր . այսու ամենայնիւ ֆրանսը ղի կառավարութիւնը , որ հիւսիսային և արեւել րեան կողմերէն Վերմանիայի սահմանակից է . հա սարակագիտութեան նախագահին նոյնմբերի 16 հանամ վճռովը յիշեալ սահմանները գտնուած բու նակին 40.000 զօրք ալ եղեցուց . որպէս զի , թէ պէտ ինքը կատարեալ չէզք պիտի մնայ Վերմանի ւյի կուիներուն մէջ , սակայն իր սահմաններուն տպահովութեանը համար պարտաստ գտնուած ըլ րայ . թէ որ անակնունելի գիպուած մը պատահի նէ :

Հետէն Վաուելի մեծ գոքը յայտարարու թիւն մը հանելով , որով օտար տերութեանց զօր քերուն իր երկիրը մոտերը չնդուենիր , թէ աւսդ րիացիք և թէ բրուսիացիք իրենց զօրքը այս եր կիրներէն մօտերս ետ պիտի քաշեն . որով այս եր կու տերութեանց իրարու դէմ կուի բանալու պատճառներուն մէկը վերցած կ'ըլլայ :

Շէրվիկ — Հօլդային բանն է կուի բանա րու միւս պատճառը . որովհետեւ Աչրիկա զօրք պիտի խրկէ այն գքութիւնները խաղաղելու և պատերազմը վերջացնելու համար . և զօրքը Հան ւօլթրի սահմանէն պիտի անցնին . բայց Հաննօվէ րի կառավարութիւնը չուզեր որ այս զօրքը իր երկ րէն անցնին : և ընդդէմ բողբեր է . և թէ որ Աչ րուգրիսա յամառի նէ՛ կուի պիտի ծագի . որուն մէջ Բրուսիա պիտի մտնէ . որովհետեւ Հաննօվէր Բրուսիայի կուսակից է :

Եւրաչի Աեգուհը կ'ուզէ որ պատերազմ ըլ րայ . բայց Ռաստեցքի մարեշալը ամենայն զօրուք ասոր դէմ կը գնէ . որով Վ իննայի կայսերական գիւանին մէջ գտնուող պատե բաղլի կուսակիցնե րուն կողմը կը տկարանայ : Կայսեր մայրն ալ որուն արդեցուցութիւնը շատ է , պատերազմի դէմ է : Ռա տեցքի մարեշալը խոտացած է անձամբ Շէրվիկ և Հօլդայն երթալ և խօսիլ և միջնորդել որ գուր անն զինեալ միջնորդութիւն չեղած իրենք իրենց բանը խաղաղութեամբ լցնեցնեն :

ՍՊԱՆԻԱ : Նոր ընտրուած պատգամուտներուն մէջ յախարկեան , կամ հիմակուան կառավարութե քործոցը հակառակող խիստ քիչ կայ . և ասոնց մէ կրն է Գ. Մատոզ անուն մէկը : Կոյնմբեր 6 ին դու մարուած ատենը Գ. Մատոզ պետութեան ներքին գործոց տեսուչ Սան Լուիճի կոմիսն բաւ որ ընտ րութիւններուն մէջ խարգախութիւն բանեցու ցիք . ձախարկումներուն ընտրութեան արդեւք ներ գրիք . որպէս զի ձեռ ուզածը քաղցրնէք : Սան Լուիճի կոմը պատասխանեց թէ կառավա րութիւնը բնու անանկ արգելք չի գրաւ . կատար ւեալ անաչառութիւն և չեղքութիւն բանեցուց . և թէ որ մեղադրել պէտք է նէ՛ պատգամուտները ընտրող հասարակութիւնը մեղադրելու է . որ ձա ղօրք պարպելու , և զինուորական ծամբուն վրայի կայսրանները երթուալու :

աղէկ մը խորհելէն ետքը վերստին ժողովքին գայ :

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ : Այսինքն առաջ յունաց տէրութիւն կողմէն Պ. Մարտիրոսաւթան փարիզ, և Պ. Վրիշուբին Վնուռա դեպարտմենտի տէրութեան համար պաշտօնաւոր էին : Ասոր վրայ ինկիլիզի տէրութեան կողմէն Վիսնա դեպարտմենտի կողմէն Պ. Մայրք յունաց տէրութեան արտաքին գործոց տեսուչ Պ. Տէրիւնիսին հետ այս բանին վրայ իստասպուրթիւն մը բռնաւ . և այս խօսքս քիչ մը հակառակութեան պատճառ տուաւ իրենց մէջը : Արդ՛հետեւ յունաց տէրութեան եկամուտներուն գանձը էփ աղէկ ներդրուեց մէջ է, ինկիլիզի դեպարտմենտի գործոց տեսուչին կ'ըսէ . դուք ինչու համար սպասուած չեք ընելով Վնուռա դեպարտմենտի կողմէն : ձեր ինկիլիզի տէրութեան ունեւորած պարտքերնիդ մինչեւ հիմա տակաւին վճարուած չէ . և տէրութեանց մէջ պէտք եղած հարգողականութիւնը պահելու համար ինկիլիզի տէրութեան կողմէն հաստատուած մը գանձուիլը բաւական է : Ասոր յունաց տէրութեան արտաքին գործոց տեսուչը պատասխան կուտայ որ, յունաց տէրութիւնը մէկ ինկիլիզիստան և անկախ տէրութիւն մըն է . դուքէն մարդ անոր բանին խառնուելու իրաւունք չունի . և մեր դեպարտմենտի ալ առանց պատճառի չէ . բաւական պատճառներ ունի : Ասոր վրայ ինկիլիզի դեպարտմենտի ինկիլիզիստան յունաց դեպարտմենտի կողմէն գէտ բողբ (բողբէս) ըրեր է :

Այսինքն առաջ լրագրոց թերթերուն մէկուն մէջը ծանուցած էինք թէ, Վրիշուբին ժամանակով վեց եօթն հասարակութեան (սիբուրգաշի) ընկերութիւն կար . յայն նաւորդներուն խարդանութեանը երեսէն միտասու պատահելով երկու հատ մնացին . մէկունը սնանկացան և տուններնին գոցեցին :

Այս մնացած ընկերութիւններուն մէկն ալ այս օրերս ծանուցարար շրջաբերական մը հաներ է, հոկտեմբեր 21 թուականով . որով կը ծանուցանէ թէ այս տարի շատ մեծ միասնեք կրած ըլլալով, որ 485,203 և կէս տրախմի կը հասնի գումարը, հարկ է եղեր որ ինքն ալ գոցէ : Աւստի ով որ ապրանք կամ նաւ այս ընկերութեանս ապահովութեան պիտի տար նէ . ասիկայ գիտնալով պէտք է որ ուրիշ ապահովութեան ընկերութիւններու գիտնելու իրենց գործը լըմնցնելու համար : Այս ընկերութեան ցուցուցած հաշիւէն կ'երեւի որ, քանի որ սկսեր է նէ քաջած միասնեքուն բոլորական գումարը 1,571,959 տրախմի և 88 հարիւրերորդ դի կը հասնի, որուն պատճառ նաւապետներուն խարդախութեամբ իրենց տակի նաւը սահունէն զատ քանի չի տրուիր . որովհետեւ ուրիշ ապահովութեան ընկերութիւններ որ յունաց հետ բան չունին, ասանկ միտս կրած չեն :

Հիմա միայն մէկ ապահովութեան ընկերութի մը մնաց, էլ լրաւ լուսած . բայց այն ալ անանկ նեղ վիճակի մէջ ինկած է որ, շատ ժամանակ չանցնելու ասիկայ ալ պիտի գոցէ : Արդէն օտար ազգաց ապահովութեան ընկերութիւնները յունաց նաւերը և անոնց մէջ գրուած ապրանքը ապահովութեան տունէն դարձարած են . բուն յունացիի ապահովութեան տեսուչի ալ ասանկ միտսով գոցելը յունաց ծովային վաճառականութիւնը բոլորովն սնանկաւոր վտանգի մէջ կը ձգէ :

Վրիշուբին գաւառները (քարանդինան) քանի մը գործութիւն պատահեր է . գաւառներին գործակալները այս գործութիւնը ընելին կամ անհոգութեամբ գործութեան միջոցը դիւրացնելին յայտնի ըլլալով, օրագիրները յատկապէս այս գիպուածս կը ծանուցանեն որ նոյն կողմէն գաւառները երթալու սահմանող նաւերը գանձուող մարդիկ իրենց ընկերը վրայ աղէկ դառնանան : Ասանկով յունաց կառավարութիւնը քիչ քիչ յարգը կորսնցնելու վրայ գանձուած է :

ԱՕԳԱՅԻՆ

Հարսանեաց վերաբերեալ քանի մը բաներու վրայ օտար ազգերէն քանի մը անկարգ սովորութիւններ մտած են, և արմատացածի պէս ալ ըլլալով խոհեմութիւնը կը պահանջէր որ ժամանակին ասոնց ճարը նայուի . որպէս զի շարմատանան և չի գործանան : Ասոնց մէկն է այն միտասակար սովորութիւնը, որուն օտար լեզուէ առնուած անունն ալ բարբոս, կը նշանակէ թէ բուն ինչ ալ հայոց

ազգին օտար է . և այն է որ մէկը աղբիկ կարգելու ըլլայ նէ՛ աղբիանը հետ տուած օժիտէն (ձէն հեղէն) զատ փեային կամ գրամ կամ տան պէս, խանութի պէս, և այլն, անշարժ ստացուածք կուտայ . և որպէս թէ ասիկայ մէկ իրաւացի և արգար սահմանութիւն մը եղած ըլլար, շատ անգամ լրած է մը որ փեային իրեն տրուելէք բարբոսն աղէկ մը ստուգելէն և ապահովելէն առաջ աղբիանը հետ պահուելու յանձնառու չըլլար :

Այս սովորութիւնն բնաւ մէկ օրէնքի մը չի համեմատիր, թէ որ բարակ մտածելու յանձնառու ըլլայ մէկը նէ՛ աղբիանը վատահամբաւութիւն մը կ'երէ տակէն . որպէս թէ աղբիկ ոչ բնական ոչ մտաւորական և ոչ բարոյական աղէկութիւն մը չունենալով իրբեւ բեռ մը եղած է իր ծնողացը վրայ . և ինչո՞ր որ մէկուն բեռը վերցնողին վարձք կուտան, անոր պէս աղբիկը վերցնող և իր ծնողացը տունէն դուրս հանողին վարձք տուաւ պէս բան մը կ'երէ տակէն : Թող բարբոսի սովորութիւնը հնարողները իրենց աղբիանը վրայ ինչ վարկուած ունին նէ ունենան . մեր ազգին չէր վայելէր մեր բնականացը ազա բերող այգիպէս մէկ սովորութիւն մը օտար ազգէ մեր մէջը մտցունել : Օտար ազգաց գովելի սովորութիւնները մեզի օրինակ առնելուն խօսք չունինք . բայց բարբոսի սովորութիւնը աղէկութիւն ունի : Թէ որ աղբիկը ուղղակի ապրուստը չի կրնար ճարել իր ունեցածովը, և դուն ստակովդ անոր օգնութիւն պիտի ընես նէ՛ կամ անանկ մարդու մի տար, կամ ուրիշ միջոց մը մտածէ անոր ձեռք բռնելու . ինչու համար չար սանիքի հետ կապելու էր որ սովորութեան պէս բան մը ըլլայ : Այն իսկ բարբոսի հեղինակ հոտովները սակեց քանի մը տարի առաջ իր վրայ բաղաբայ այս սովորութիւնս վերցուցին . ուրիշ տեղեր ալ վերցուցել կ'ուզեն . ինչ ըստութիւն է որ հեղինակներուն չի հաւանածը մենք կը հաւանինք և մեր մէջը առնելու կ'աշխատինք :

Այս բաներուս վրայ օրագրային Հոգեւորական Վերաբայն ժողովքը սրբազան Պատրիարքին հետ խորհրդակցելով վճռեցին որ այս միտասակար սովորութիւնը ազգին մէջէն վերնալու հար տարուի, և գործարարութիւնը քահանայից յանձնեցին որ իւրաքանչիւր ոք իւր ժողովուրդը յարգելով թող չի տայ այս անաւեր սովորութեանը հետեւի . և այս վճռոյս համեմատ կոնգակ մըն ալ հրատարակեցաւ դեկտեմբեր 2ին, և յաւրդ օրը եկեղեցիները ի լուր ժողովուրդեան կարգադրեցաւ : Այս սովորութիւնը նոր ըլլալով առայժմ ասիկայ խափանելու համար իւրաքանչիւր տան քահանայից արված յորդորը բաւական զատեց . բայց թէ որ ասիկայ պէտք եղած ազգեցութիւնը չունի նէ՛ այն ատենը ի հարկէ ուրիշ աւելի ազգու միջոցներ ի գործ կը գործին :

Արդէն գաւառի հեռաւոր երկիրներէն կուտանող ստուգի կուգան ստակ վատարկելու համար . որ իրենց երկիրը մայրաքաղաքին մէջ եղածին պէս վատարկելու գիւրութիւն չի կայ . կը վատարկին . և իրենց ընտանեաց կը խրկեն . ինչպէս որ իրենց ալ պարտքն է . և թէ որ անեքը ասանկ ընեն նէ ասիկայ աղէկ բան չի կրնար ըլլալ : Ասուած ալ անոնց վատարկը կ'օրհնէ . և գործերնին յաջողելով կ'երէն իրենց երկիրը և իրենց ընտանեաց քովը կ'երթան հանգիստ կ'ապրին :

Բայց անէր իրենց վատարկածը իրենց ընտանիքը պահել չեն ուզեր . ատեն ատեն անանկներ կ'երէն որ մարտերնին իրենց երկիրը մէկ մըն ալ չի գառնալը գնելով իրենց ընտանիքն ալ կ'ուրանան . իրենց երկիրը կարգուած և կիններնին կենդանի ըլլալով ալ իրենք մայրաքաղաքս մէկը մէկալը կը խաբեն կամ իրբեւ բնաւ չի կարգուած . կամ կիններնին մեռած . աղբիկ կամ կին ալ կը գանեն . իրենց չի կարգուած կամ պրի ըլլալին հաստատուելու համար ինչ և քիչ կերպիւր վկայութիւն տուող ալ կը գանեն . և Պատրիարքարանէն հրաման կ'ուզեն նշանուելու կամ կարգուելու :

Ինչ անգամ պատահած է որ խաբէութիւններն յաջողի և հրաման առնեն : Պատրիարքարանի սովորութիւնը ի սկզբանէ հետեւ անանկ է որ դրսեցի մէկ մը կուտանող ստուգի կարգուելու ուղի նէ՛ անոր չի կարգուած կամ այրի ըլլալուն անոր երկիրն առաջնորդէն մինչեւ որ գրով վկայութիւն չի վրայ նէ հրաման չի տրուիր . բայց դիտու յաւ և ձանձրութիւն շատ կ'ըլլայ . որովհետեւ շատերը Պատրիարքարանի այս սովորութիւնը չի գիտնալով կ'ուզեն որ այս տեղաց գտած վկայներուն կամ իրենց երկիրէն եկած անվաւեր և կասկածելի գրերուն հաւատարմութիւն ըլլուի :

Ազգային Հոգեւորական Վերաբայն ժողովք ալ

սոր վրայ ալ սրբազան Պատրիարքին հետ խորհրդակցելով պատահ զատեց որ վերջինեւ սովորութիւնը անհուն հրատարակէ . որ այրի կամ չի կարգուած գրեցիները իրենց երկիրն առաջնորդէն վկայական ունենալու են որ հաս կարգուելու հրաման առնեն . և որպէս զի այս բանիս գործարարութիւնը դիւրին ըլլայ, որոշեց որ ասանկեղան նշանաւորը սրբաւթ ըլլայ . հինգ շաբթի ըլլայ . որ Հոգեւոր Վերաբայն ժողովքին ալ գումարման օրն է . որպէս զի պէտք ըլլայ նէ ժողովն ալ բանին տեղեկանայ : Աւ այս կարգադրութիւնս ալ դեկտեմբեր 2ին հրատարակուած ապեալ շրջաբերական կոնգակով մը հաստատութեան իմաց տրուեցաւ :

ԾԱՆՈՒՅՈՒՄ

ՆՈՐԱՏԻՊ ԱՆՏԵՆԵՐ

ՄԱՐՏԻՆՈՍ ԼՈՒՏԵՐԻՆ ՎԱՐՈՒՅ

ԵՒ ՆՈՐՈԳՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ
Գրեց Է. Ղևոնդ Վ. Յովնանեայ, Միկիթ. ուխտէն
ՎԻԵՆՆԱ. 1850 :

Ութամալ. Յառաջան և նախաշարի 52 էրես, գործը 412 էրես :

Ի դպրոց աղանդակներն անտան զաւանթակէ : Բայց պատմութիւնը մեր ազգին անձանի էր : Ասոր աղանդակներն անտան մէկ պատմութիւն մը գաղղղեցին համաստեղով հանրէն խորհմանս և իրիւր հարար պայտքով էին իրար . 1846=1848 թուին . Բայց շատ պէղը բուն պատմութիւնը կ'ընէին այսինքնով եր . շատ պէղըն ալ խորհմանիւր վերջոյցս էր . որով բնագրին շատ հարար գիրքը որ հայերէն պատմութիւն լրագրուելու համար էին ինչու ըլլաւ, երիւր հարարի բովանդակներ էր : Հիմա այս գրքին կ'ընէին նոյն իսկ ի դպրոցի գործերէն և անոր աղանդակներուն և կենդանիներուն գիրքերէն ժողովուրդ այս պատմութիւնը զննած է . որ լեպեպ իրար պատմութիւն ալ համաստեղ է, Բայց աղանդակներն ինչպէս մարդ ըլլաւ շատ աղէկ կը հասկընէ : Հեղինակն և պէղըն յարցնելու ծանօտութիւններ ալ ունի, որ այս պատմութեան շատ լայն իրար :

Գրին է, իրիւրիւր, 35 շաբթու . իրիւրիւր և լախալար, 40 շաբթու :
Կը գրանդիւր պատմութիւնը իրար գրալուստներուն չով :

ԳՐԻՍՏԱՓՈՐ ԿՈՂՈՄԲՈՍ

Կամ Ամերիկայի գանակը :

ՎԻԵՆՆԱ. 1850 :

Երկուստանամալ. 202 էրես : Գրին. 15 շաբթու :

Ամերիկայի գրանդիւրն պատմութիւնը գրանդիւրն արժանի կենսաբանական պատմութիւններուն մէկն է : արն որ այս գրքին իւր պատմական իրիւրիւր . սեղ սեղ պիտի խորհրդաւ ծանօտութիւններ աւելցնելու : Տալոյ խորհրդաւ անեայտարար գիրք, որից իրան զաւանթակով բան սորվել . և յայտնի է որ զաւանթակութեամբ սորված բանը մարդոյս մարդը մէջ աղէկ կը պատարի :

ՀԱՆՆԻ ՈՒՄԻՆ ԼՈՒՐՈՒՄԻՆԵՐ

Թագաւորին անունն աբգար,
որ գրերը վերջէն ետ առ .
Չայնաւոր ու՛ բաղաձայն տառ,
« Բ գ, տէն » մի գործանար :
Հանելուկը զօր կարգ պիր,
Գրուաւ վրայ տեղ ունիս գիրացիր .
Վաւոր նեւ զէնք՝ կայ մի գաւիթ,
այբոբէնը ինչ կարծեցիր :
Սէկուն գրով հրաման մ'երթայ,
Անոր աղէկ իմաստ կուտայ .
Բեղ զօրաւոր զօրք մի ահայ,
Բիշ մը թուղթ ու՛ մկան կ'երթայ :
Սեւ ու մերկ են տակերնին թուղթ,
Թշտակն շուտ կ'ընէ նոր ուխտ .
Ուզեն վէճը կը վերցնեն,
Ուզեն մարդը կը ճակեցնեն :
Ինչու այս անդ անձայն կեցեր,
Իրենց վրայն կ'աիւն չեն լսեր .
Գրեցի կ'ընայ՝ ըսէլ հիմա,
« Գիր է եղբայր՝ գրէ կարգ ու » :

ԹԱՐԳՄԱՆ ՍԱՄՈՒԷԼ
ԳԵՏՈՒՆԵԱՆ :

ՀՐԱՏԱՐԸ ԿԻՉ

ԼՐԱԳՐԻՍ

Պրոսպեի Յովնանեայ
Չամբաձեանց :

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

ԻՏՊԱՐԱՆԻ ԵՈՒՎԱՆՆՈՒ ՄԻԻՎԵՐՏԻՍԵԱՆ
Ի ՎԵՐՅՈՒՄԻՆ